

DOKUMENTUM

Tibori Szabó Zoltán

GÁLL ERNŐ, AZ IRREDENTA

EGY DAAD-ÖSZTÖNDÍJ ELŐZMÉNYEI
ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

Ha Gáll Ernő sejtette volna, hogy 1967-es nyugat-németországi DAAD-ösztöndíjútja¹ milyen következményekkel jár majd idehaza, élete első nyugati utazását és egyben ösztöndíját minden bizonnyal lemondta volna. Csak-hogy nem volt honnan sejténie, hiszen akkoriban még halvány fogalma sem volt arról, hogy őt a rendszer – amelynek felsőbbrendűségében hitt, amelynek kibontakozásához és megszilárdításához hozzájárult, s amelynek objektív kritikán alapuló tökéletesítésében folyvást bízott – szerkesztőségi és egyetemi munkahelyén, továbbá otthonában és az utcán is megfigyelte. Nem tudta, hogy a titkosszolgálat lehallgató-készülékekkel szerelte fel szerkesztőségi irodáját és lakását, és elolvasta teljes levelezését, mint ahogyan arról sem volt tudomása, hogy számtalan ügynököt állítottak a nyomába, akik gyakorlatilag minden egyes mozdulatáról részletekbe menő jelentéseket írtak.

Előzmények

Korábban egyetlen alkalommal találkozott a román titkosszolgálattal, 1948-ban, amikor kihallgatták. De azt bizonyára indokoltnak tartotta. Akkoriban a párt Kolozsváron megjelenő és egész Erdélyben terjesztett *Igazság* című napilapjának a főszerkesztője volt. Kérdezői mindössze azt akarták tőle megtudni, hogy kitől kapta a lap a „Penescu korábbi miniszter” testvéréről² szóló, 1948. február 5-én közzétett hírt.³ A hír ugyanis kapcsolatban állt azzal a hatósági akcióval, amelynek során Szatmárnémetiben „kémekeket” tartóztattak le – állította a titkosszolgálat. Gáll Ernő ezzel kap-

csolatban adta a titkosszolgálatnak első és utolsó nyilatkozatát, amelyet, kihallgatását követően, 1948. március 13-án foglaltak jegyzőkönyvbe, és amelyben mindössze azt közölte, hogy a szóban forgó, 1948. február 5-én publikált anyagot, az általa szerkesztett lap 1948. február 2-án vagy 3-án, szatmári tudósítójától, Joláti [Joláthy B.] Zoltántól kapta.⁴

Ez után az epizód után Gáll életútját a titkosszolgálat évekig nem keszteszte. Az 1956 őszi események azonban Erdélyben is megváltoztatták a helyzetet, és az a tény, hogy a magyarországi eseményeket ellenforradalomnak bélyegző központi pártvezetőségi táviratot, a Bolyai Egyetem rektor-helyetteseként, Gáll Ernő megtagadta az egyetemi kollektívával elfogadtatni, sokat nyomhatott a latban. A Bolyai Egyetemen történekekért, a Miron Constantinescu⁵ részvételével zajlott 1956. november 3-i gyűlésen, őt tették felelőssé; „engedékenységet, a kötelező éberség hiányáért, általában liberalizmusért” marasztalták el. Ennek következményeként nem maradhatott rektor-helyettes, igaz, már a négyéves mandátuma is lejárt, s 1956 végén tisztségéből felmentették.⁶

Nehéz ma eldönteni, hogy Gáll Ernő titkosszolgálati megfigyelésének és átvilágításának 1957 februári kezdete ugyanennek az elmarasztalásnak a másik következménye volt-e, vagy esetleg annak a folyamánya, hogy a *Korunk* folyóirat újraindítása – az 1956 novembere után alkalmazott megszorítások és üldözések ellentételezéseképpen – napirendre került, és abban a hatalom neki vezető szerepet szánt. Nem zárhatjuk ki azt sem, hogy megfigyelése az 1956-os magyarországi események nyomán az erdélyi magyar értelmiség ellen általánosan foganatosított intézkedések keretébe illeszkedett.

Bárhogyan volt is, tény, hogy a Gáll Ernőről szóló első román titkosszolgálati megfigyelési irat⁷ 1957. február 11-én készült, „a 2. számú Ház”-nak nevezett, konspirált kolozsvári találkozóhelyen. Ott jelentett ugyanis tartótisztjének, Mărgineanu Emil főhadnagynak, az *Utunk* irodalmi lap szerkesztőségében dolgozó „Szempéteri Károly” fedőnevű ügynök arról, hogy a *Korunk* folyóirat februári újraindulásának milyen visszhangja volt a sajtóban, és hogy az új szerkesztőségben ki milyen beosztásba kerül. Az ügynök szerint a lap újraindítását a választási kampányban is felhasználták, azt bizonyítandó, hogy az állam törődik a nemzeti kisebbségekkel. „Szempéteri Károly” pontosan tudta, hogy Gáll Ernő főszerkesztő felel majd a belpolitikáért és a szocializmus hazai építésének valamint a pártéletnek a kérdéseier, ő írja majd alá a leveleket, és tárgyal a párt- és állami fórumokkal, de a szerkesztőség többi tagját is felsorolta, feladataikkal

együtt. Az informátor nem mulasztotta el megjegyezni, hogy Gáll Ernő korábban a Bolyai Egyetem rektor-helyettese volt, s hogy egyetemi katedráját majd főszerkesztőként is megtartja.⁸

Négy hónappal később, 1957. június 26-án, Rusu Constantin hadnagy, az Állambiztonsági Minisztérium III. Igazgatóságának munkatársa kérte: ellenőrizzék a Securitate kartotékjában, hogy Gáll Ernő ügynök-e, kapcsolata-e valamelyik ügynöknek, és tegyék hozzáférhetővé a róla készített teljes anyagot. A válasz két nappal később érkezett, és abból egyértelműen kiderült: 1. Gáll Ernő nem ügynök, nem kapcsolata valamelyik ügynöknek, és róla a Securitate levéltárában egyetlen anyag létezik, a már említett 1948-as kihallgatásának jegyzőkönyve.⁹ Újabb három hónap elteltével, 1957. október 11-én, az „Emil Isaia” fedőnevű ügynök azt jelentette tartótisztjének, Sălișteanu Ioan hadnagynak, hogy több barátja előtt Gáll Ernő kijelentette: az 1957 nyarán Romániában lezajlott Hruscsov–Tito-találkozó célja Délkelet-Európa föderalizálása volt, Romániát beleértve. Amiből arra a következtetésre jutott, hogy a dolgok a népi demokráciák államaiban egyre hangsúlyosabban a szocializmus irányában haladnak, s nem pedig a kommunizmus felé. Gáll úgy vélte, ezt támasztja alá az a tény is, hogy a nyugati szociáldemokrata sajtó is hangnemet változtatott, már nem annyira kritikus a Szovjetunióval szemben, mint közvetlenül az 1956-os magyarországi események után, sőt „méltató hangnemet” használ, olykor pedig egyetért a szovjet külpolitika egyes irányzataival is.¹⁰

1958-ban egyetlen Gáll Ernővel kapcsolatos jelentés létezik az iratcsomóban, augusztus 3-i keltezéssel. Ez szintén „Szempéteri” ügynök tollából való, aki ezúttal a tartományi és a városi pártaktíva ülésén a *Korunk*, az *Utunk*, a *Tribuna* és a *Steaua* folyóiratok munkatársaival kapcsolatos heves bírálatokról tájékoztatta tartótisztjét, Jurca Iosif főhadnagyot. Az ügynök szerint Gáll Ernőt durva bírálat érte, és menesztik a *Korunk* éléről, de az is megeshet, hogy önkritikáját kielégítőnek találta a párt, és főszerkesztő marad. „Szempéteri” úgy tudta, hogy a szóban forgó aktívaülésen Miron Constantinescu fokozott felelősségvállalást kért valamennyi szerkesztőtől, szigorú és mély önkritika gyakorlását, amely révén távolodjanak el a revizionista hatásoktól, és kötelezzék el magukat a pártfegyelem mellett.¹¹

Hogy a megszorítások 1959-ben is folytatódtak, arról csak közvetve értesülünk. Nem könnyű értelmezni ugyanis Deutsch Andrei (Endre) saját kezűleg írt nyilatkozatát, amelyben több ponton bírálta Gállt, de amelynek konklúziója szerint „Gáll Ernő (...) meggyőződéses kommunista, csak-hogy megengedett magának egy sor olyan cselekedetet, amelyek adott idő-

szakban a proletáriátus ügyének ártottak”.¹² A nyilatkozóról Dávid Gyula visszaemlékezéséből tudunk meg érdekes részleteket: biológia szakot végzett Kolozsváron, és 1956-ban a kolozsvári *Igazságban* román fordításokat és apró cikkeket közölt; 1959-ben letartóztatták, börtönbüntetésre ítélték, és 1959 szeptemberében a brüilai Nagysziget egyik politikai kényszermunkatáborába, Salciára hurcolták.¹³ Más forrásból derül ki, hogy Deutsch 1956-ban a Bolyai Egyetemen végzett természetrajz–biológia szakot, s lázítás vádjával 1959-ben tartóztatták le Kolozsváron, s hogy kezdetben Szamosújváron raboskodott, onnan került Salciára.¹⁴ Így már világossá válik, hogy a nyilatkozatot – nem önszántából – még Kolozsváron írta, a vizsgálati fogsága idején, azt megelőzően, hogy hat évre elítélték.

A Bolyai Egyetem felszámolását követően, egy időre Gáll Ernő is kikerülni látszott a Securitate érdeklődési köréből. 1960-ban egyetlen dokumentum sincs róla az iratcsomóban, és 1961-ben is mindössze egyszer készült róla jelentés. Ezt a „Bălan Ioan” fedőnevű ügynök írta tartótisztjének, Mărginean Emil századosnak, 1961. október 4-én. Az informátor szerint Gáll Ernő kijelentette Lőwi Istvánnak,¹⁵ hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja fokozatosan megsemmisítette XX. kongresszusának a határozatait, mert rájött, hogy azok beláthatatlan következményű politikai megrázkódtatásokat okozhatnak. Olyanokat, mint például a magyarországi 1956-os eseményeket, amelyek a szocialista tábor egységét veszélyeztették. A katasztrófa elkerülése végett, visszatértek tehát a kongresszus előtti politikai vonalhoz. A tartótiszt felettese a jelentés ismeretében úgy döntött, hogy Gáll Ernő tevékenységéről feljegyzést kell küldeni a tartományi pártbizottsághoz, összefoglalva valamennyi vele kapcsolatos addigi információt.¹⁶

Gáll Ernő 1962 nyarán, Nagyváradon tett a Securitate számára egyértelműen ellenségesnek tetsző kijelentéseket. Július 20-án például meglátogatta otthonában Robotos Imrét,¹⁷ akinek a lakásában lehallgató-készülék volt beszerelve. A lehallgatott anyagból kiderült: Robotos és Gáll egyetértettek abban, hogy a magyarországi hatóságok nyíltabbak és őszintébbek, a romániaiak azonban a dolgok mélyére látnak, és ismerik a valós állapotokat. Robotos szerint a hazai újságokból semmit nem lehet megtudni, hivatalos politikává vált ugyanis, hogy a negatív híreket elhallgassák. Gáll úgy vélte, hogy eközben az ember a budapesti *Népszabadság*ból sokkal érdekesebb dolgokról értesülhet. A lehallgatási összefoglaló szerint Gáll Ernő felesége¹⁸ Robotostól kölcsönkért egy könyvet.¹⁹ A könyv szerzőjére és címére (Németh László: *Iszony*) már csak a következő dokumentumban derült fény. Ezúttal a „Szabó Mária” fedőnevű ügynök jelentett arról a baráti

beszélgetésről, amelynek résztvevőit Gáll Ernő hívta meg 1962. július 31-én a nagyváradai Sirály (Pescăruș) étterembe, s amelyen elsősorban Németh László regényéről beszéltek. Gáll Ernő felesége rossz véleménnyel volt a regényről, szerinte ugyanis a szerző azt a benyomást kelti, mintha a regény hőisének városában nem léteznének igazi kommunisták.²⁰

Mindez persze Gáll szempontjából csak játéknak tűnhet, hiszen Nagyváradon például nem Gáll Ernő és felesége volt a megfigyelt célszemély, hanem Robotos Imre és Simon Magda,²¹ akik – a nagyváradai Aronescu Constantin százados megjegyzése szerint – a 63. számú csoportos akció célszemélyei voltak.²² Korábban „Szempéteri” ügynök sem kimondottan Gáll Ernőről jelent, hanem a *Korunk* megalakulásáról, vagy pedig arról, hogy a párt tartományi és városi vezetősége több kolozsvári folyóiratot bírált. Mint ahogyan az első olyan ügynöki jelentés, amelyet a *Korunk* szerkesztőségében dolgozó személy írt, sem Gáll Ernőt vette célba, hanem a nagyszalon-tai Dánielisz Endrét,²³ aki a *Korunk* szerkesztőségének írt levelében a nagyváradai *Fáklya* napilap helységnevé-használatát bírálja. Az „Aczél” fedőnevű ügynök mellékelte jelentéséhez Dánielisz levelének eredetijét és a *Fáklya* kifogásolt írásának újságkivágását, s arról informálta tartótisztjét – a kolozsvári magyar humanértelmiségi körök életét a későbbiekben is sokat keserítő Oprea Florian főhadnagyot –, hogy Gáll Ernő elutasította a nagyváradai szerkesztők eljárását, akik az írásban a román helységneveket használták, miközben ilyesmire nem volt felső utasítás. Az informátor azt is megemlítette, hogy a Dánielisz-leveléhez mellékelte újságcikk elolvasását követően, Balogh Edgár, a *Korunk* felelős szerkesztője²⁴ kijelentette: „férfias szavakat fog írni a Fáklya főszerkesztőjének”. „Aczél” közölte ugyanakkor, hogy szeptember 9-én, a kolozsvári Sirály (Pescăruș) cukrászdában Salamon László²⁵ elmesélte neki, hogy Nagyváradon, Horváth Imrével,²⁶ Simon Magdával és Robotos Imrével az ügyről beszélgetve, megkérdezte Robotost: miért a *Fáklya* az ország egyedüli újságja, amely a földrajzi elnevezéseket románul használja? Robotos erre ironikusan azt válaszolta, ne törődjön vele, majd „elvégezik a szükséges szintre hozást, és akkor semmilyen panasz nem lesz”.²⁷

A jelentéshez az Oprea főhadnagy által írt megjegyzésekből kiderül, hogy Gáll Ernőt a titkosszolgálat nem tartotta megfigyelése alatt, Robotos Imrét, Simon Magdát és Balogh Edgárt viszont – csoportos megfigyelési akció keretében – igen. Ugyanakkor Lázár Józsefet²⁸ és Salamon Lászlót nacionalista elemként tartották nyilván. A főhadnagy utasította az ügynököt, hogy figyelje meg, milyen nacionalista tartalmú beszélgetéseket foly-

tat Balogh Edgár, akire egyben a „Both Pál” és a „Vass” fedőnevű ügynököket is ráállították.

Kuba blokádjának rossz hatása

Határozottan nem tett jót Gáll Ernő titkosszolgálati megítélésének, hogy 1962. október 23-án berohant a *Tribuna* szerkesztőségébe, és az ott zajló munkaértekezletet megszakítva kijelentette: a háború kitérője elkerülhetetlen, hiszen Kuba blokádjával az Egyesült Államok súlyos nemzetközi helyzetet teremtett; arra biztatta a *Tribuna* román szerkesztőit, hogy hallgassák a budapesti rádiót, mert az „gyorsabban és bővebben” tájékoztat a történésekről. Persze, a román irodalmi hetilap szerkesztőségében is több besúgó dolgozott. Az egyik legaktívabb, a „Lucian Chintoan” fedőnevű ügynök, október 24-én²⁹ és 25-én³⁰ keltezett jelentéseiben foglalta össze Oprea főhadnagy számára a történeteket és azok következményeit a szerkesztőségbeli hangulatra. Az előbbi jelentésre felvezetett megjegyzéseiben Oprea főhadnagy leszögezte: „Gáll Ernő, a kolozsvári *Korunk* folyóirat főszerkesztője, az RMP [Román Munkáspárt] tagja. Több alkalommal is nacionalista magatartással jelezték.” Javasolta, hogy a Gáll Ernővel kapcsolatos valamennyi anyagot gyűjtsék össze, és készítsenek az RMP számára tájékoztató feljegyzést.

„Aczél” november végén tett újabb jelentést Oprea főhadnagynak. Közölte, hogy a Nagykárolyban élő Gyárfás Endre³¹ „volt nagyváradi újságíró” – akit illegálitásbeli tévedései miatt 1952-ben kizártak a pártból, és aki akkoriban 150 lejes betegnyugdíjából élt – többen is havi 25 lejjel segítik. Az informátor szerint a pénzt rendszerint a *Korunk* adminisztrátora, Vajda Ágnes gyűjtötte össze, a segélyezők pedig Orosz Irén,³² Szilágyi András,³³ Mikó Ervin³⁴ és Marosi Péter³⁵ az *Utunktól*, Gáll Ernő és Balogh Edgár a *Korunktól*, Schwartz András nyomdai korrektor, Csehi Gyula³⁶ egyetemi tanár, valamint Develeanu [helyesen: Deheleanu] Margareta³⁷ és Kohn Hillel³⁸ ny. egyetemi tanárok voltak. Korábban Nagy István³⁹ író is hozzájárult a segélyezéshez, de mivel a támogatást nem tartotta elvszerűnek, megszakította. A kapott információk következtében, Oprea főhadnagy felettese, Pușcașiu Ilie százados elrendelte, hogy a feljegyzésben szereplő személyeket közös csoportként vonják megfigyelés alá, mert olyan elemeket segélyeznek, „amelyek nem hűek a rendszerhez”. Javaslatát december 18-án jóváhagyták, de alkalmazására csak később került sor.⁴⁰

Egyelőre, 1963-ban, a dossziéba egymást követően érkeztek az ügynöki jelentések. „Valentin” ügynök április elején arról jelentett tartótisztjének, Chifor Cornel őrnagynak, hogy Gáll Ernő tájékoztatta Jordáky Lajost⁴¹ arról az állásponttról, amelyre a párt helyezkedett a KGST-vel szemben, amely az internacionalizmus visszaszorításában és a nemzeti jellegek hangsúlyozásában is megnyilvánul, s amely megmagyarázza a magyarelles, elrománosítási intézkedések sorát, de ugyanakkor az intézmények élén alkalmazott személycseréket, illetve az akadémián történt választásokat is. Gáll bírálta, hogy „a sovén, sötét múltú” Pascu⁴² akadémikussá válhatott, miközben a párthű illegalista Cheresteşiu⁴³ nem.⁴⁴ „I. Dragomir” ügynök ugyancsak áprilisban közölte, hogy miután a Nagy Albert festő által a pártvezetésnek írt levelet elolvasta, Gáll Ernő arról panaszkodott Hans Löw [Loew] művészettörténésznek,⁴⁵ hogy ő maga is ahhoz a „közeghez” tartozik, amelyet Nagy szerint nemzeti elszigetelődési hajlam jellemez.⁴⁶ Májusban „Aczél” ügynök arról jelentett, hogy Gáll Ernő anyagilag segíti Surányi Erzsébetet,⁴⁷ akit szeretne fél normával alkalmazni a *Korunknál*, de Surányi kapcsolatban állt a kegyvesztett Jakab Sándorral,⁴⁸ így nehéz ezt kiviteleznie.⁴⁹ Azután, augusztusban, „Ioachim Udrişte” ügynök pletyka ízű jelentése következett Bodor Pálról⁵⁰ és Bálint Tiborról,⁵¹ amelyben arról is szó esett, hogy Bálint elvitte Becski Andor⁵² Magyarországon élő irodalmárt Gáll Ernőhöz. Erre a jelentésre Sălăjan Iulian százados a következő Gállra vonatkozó megjegyzést írta: „Gáll Ernő RMP-tag [RMP = Román Munkáspárt], nacionalista megnyilvánulásairól ismert.”⁵³

Mindezek nyomán a kolozsvári Securitate a kolozsvári pártbizottság első titkárnak, Aurel Ducának⁵⁴ címzett átiratot készített, amelyben az „elmagyarosodott zsidó” Gáll Ernő *Korunk*-főszerkesztő megfigyelésének engedélyezését kérte. Az 1963. szeptember 20-án keltezett dokumentum szerint Gáll számtalan alkalommal tanúsított nacionalista és ellenséges magatartást, rágalmazta a hazai irodalmat, azt állította egyebek között, hogy a szólásszabadság nincs biztosítva, kapitalista rádióállomásokot hallgat, kapcsolatban áll hazai és magyarországi nacionalista és ellenséges elemekkel, amelyek koncepcióival és gondolataival egyetért, anyagi támogatási akciókat szervez politikailag kompromittált nacionalista elemek javára, és hozzájárul nem megfelelő személyek által írt anyagok publikálásához. Az átirattervezetet Pleşiță Nicolae őrnagy,⁵⁵ a kolozsvári Securitate parancsnoka nem hagyta jóvá, és nem írta alá. Utasította viszont beosztottjait, hogy készítsenek Gáll Ernőről egy feljegyzést Vaida tartományi első titkárnak,⁵⁶ amelyben mutassanak rá, hogy „biztos forrásból” (értsd: lehallgatási anya-

gokból) vannak információik Gáll Ernő nacionalista magatartásáról, és kérjék informatív megfigyelésének engedélyezését is.⁵⁷ A dossziében ugyan nincs bizonyíték arról, hogy a Vaida tartományi első titkárnak szánt átirat is elkészült, de efelől kevés kétségünk lehet. Nem valószínű, hogy befolyásolta a dolgok alakulását „Szempéteri” ügynök október 3-i újabb jelentése, amelyben szintén beszámolt Becski Andor kolozsvári jelenlétéről, és arról, hogy látogatása idején mások mellett Gáll Ernővel és Balogh Edgárral is találkozott.⁵⁸

Közben a *Korunk* szerkesztőségét lehallgató-készülékkel szerelték fel, amelyet „Balogh Edgár fix állomásnak” neveztek el, ami ismételten bizonyította, hogy Baloghot figyelték meg, s kijelentéseiről tudomásuk volt. Gáll Ernő eleinte csak „mellékszereplő”-ként került a látókörükbe, hogy aztán ott rekedjen.

A Gáll-iratcsomóban az első lehallgatott szerkesztőségi beszélgetés 1963. július 4-i, résztvevői pedig Gáll Ernő és egy diák, akit – tanáráként – Gáll olvasásra, könyvek, folyóiratok és napilapok tanulmányozására biztatott. Elmagyarázta neki egyebek között, hogy Csehszlovákiában már két hónapja megélnék a politikai élet, mozgólódások vannak, elkezdődött a személyi kultusz lebontása, változásokat vezetnek be, és az írók is előálltak a követeléseikkel. A Szovjetunióban pedig kiadtak egy könyvet, amely a Sztálin idején ott működő légerekről szól. Ezen légerek létezéséről „eddig mi nem tudtunk” – szögezte le a főszerkesztő. A könyvet „bizonyos” Szolzsenyicin⁶⁰ (a Securitate a nevét sem tudta helyesen leírni) írta, és egy részét már hozta is a *Nagyvilág* című folyóirat 1963/2. száma.⁶¹

A második lehallgatott és rögzített szerkesztőségi beszélgetés 1963. július 6-i, és abból kiderül, hogy a lehallgatás 24 órán át tart, hiszen a megfogalmazás szerint „7,30 órától 11,20 óráig nem beszélnek”, „12,19 órától 12,56 óráig nem beszélnek”, és aztán „13,05 órától 7,30 óráig csend van”. A délelőtti folyamán azonban Balogh Edgár feltehetően Gáll Ernővel beszélgetett Méliusz József⁶² fiáról, Péterről, akit Marosvásárhelyen dr. Csíki Kálmán és Miskolczi professzor kezelt.⁶³

Lehallgatták, természetesen, a telefonbeszélgetéseket is. 1963. október 3-án például Gáll Ernő a szerkesztőségéből hívta fel Mikó Imrét,⁶⁴ akivel megállapodott abban, hogy másnap délelőtt a boltban felkeresi.⁶⁵ Egy hónappal később már Gáll Ernő otthoni telefonbeszélgetéseit is rögzítették. A beszélgetések írott változatai előbb, 1963. november 3-án, Gáll Ernő célszemélyi telefonállomásának forgalmát rögzítették,⁶⁶ később azonban, no-

vember 23-án, a célszemély már „GUSTI”; ez Gáll Ernő első megfigyelési fedőneve volt, pontosabban telefon-lehallgatási fedőneve.⁶⁷

Az oroszlán barlangjában – önként

A Securitate által 1963 végére begyűjtött anyag elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy Gáll Ernő komolyan bajba kerüljön. Arról nincs adat a dossziében, hogy ez alkalommal is behívták a tartományi pártbizottsághoz, és felelősségre vonták volna, de a fejleményekből erre következtetni lehet. Gáll Ernő ugyanis találkozót kért a Securitate vezetőségétől, amire – a dosszié tükrében – sem addig, sem azt követően, soha nem került sor. Nem volt ezt túlságosan nehéz megtennie, a tartományi Securitate-parancsnok szintén tagja volt ugyanis a tartományi pártbizottság büroójának, két kommunista pedig minden további nélkül elbeszélgethet – például egy félreértést tisztázandó.

Két beszélgetésre kerítettek sort, 1964. április 1-jén és 7-én, mindkettő a Kolozs Tartományi Belügyi Igazgatóság székhelyén zajlott le, ahol a beszélgetőpartner mindkét esetben maga az intézményvezető Pleșiță Nicolae őrnagy volt. Persze, mindkét beszélgetést rögzítették, majd lejegyezték.⁶⁸ Az első beszélgetés 10,50 órától 11,20 óráig, a második 9,00 órától 11,12 óráig tartott, összesen tehát három óra és negyvenkét percet.

A beszélgetés-leiratok arra utalnak, hogy a lehallgatási felszerelés rendkívül gyenge minőségű volt. Mindkét felvétel sok helyen megszakadt, és a szövegek leírójának számtalan alkalommal kellett a leiratban megjegyeznie: „nem lehet érteni”, „megszakadt”, „a zaj miatt érthetetlen”, „csak szófoszlányok hallatszanak” stb. A két beszélgetés leírt szövege azonban így is ötvenoldalmi gépelt anyagot tesz ki, s már az elsőből kiderül, hogy a fő téma valójában nem Gáll Ernő, hanem Balogh Edgár volt.

Balogh Edgár ellen akkor már olyan testes vádhalmoz fogalmazódott meg a titkosszolgálat tippjei alapján a pártvezetőségnél, hogy Gáll Ernő könnyen rájöhetett: a kialakult helyzet már magát a folyóirat létét is veszélyezteti. Talán ezért is kezdeményezte a beszélgetést, amelyet tisztázó jellegűnek képzelt el, és ezért is dönthetett úgy, hogy önként besétál az oroszlán barlangjába. A mindenre képes oroszlán, Pleșiță őrnagy, persze minden hájjal megkent tiszt volt, s úgy gondolhatta, könnyen fogást talál majd a *Korunk* főszerkesztőjén. Azonban csalódnia kellett. Gáll foggal-körömmel védte Balogh Edgárt, miközben a főszekus az összegyűjtött infor-

mációkból pontosan tudta, hogy Gállnak és Balognak mekkora és milyen éles ellentétek és vitáik vannak. Éppen ezért Pleșița fél óra elteltével be is fejezte az első találkozót, és néhány nap múlva újabb találkozót javasolt. Érezhette, hogy – Gáll sikeres sarokba szorítása végett – jobban fel kell készülnie.

A második alkalommal Pleșița őrnagy jóval messzebből, a Hruscsov keltette feszültségekből és a szocialista országok közötti ellentétekből kiindulva próbálta Gáll Ernőt zavarba hozni, s Balogh Edgár elítélésére rávenni. Gáll azonban változatlanul ugyanazt hajtogatta: Balogh elvtárs rendes, becsületes ember, jó kommunista, aki sok mindent mond ugyan, de semmiképpen nem ártana az országnak és az ügynek, az erdélyi magyarságnak és a magyar–román békés együttélésnek még kevésbé. Éppen ezért majd szóba fog állni vele komolyan, és álláspontjainak ártékelésére fogja őt rávenni.

Közismert e két ember – Gáll és Balogh – viszonya egymáshoz, azzal egyetemben, ami összekötötte, illetve elválasztotta őket egymástól. Mind-egyikük másképpen szerkesztette volna a lapot – ha tehetné volna –, mint a másik, más emberekkel, más elképzeléssel, más ideológiai vonalon, más kitekintéssel, másmilyen tematikára összpontosítva. Ha valaki e lehetetlen viszonyról mégsem szerzett volna ez idáig tudomást és elegendő, világos és tárgyyszerű információt, mindenképpen érdemes elolvasnia néhány oldalt nyit a Gáll Ernő–Balogh Edgár levélváltásból,⁶⁹ és azonnal megértheti ennek a viszonynak a mára már több részletében is feltárt és széles körben ismert bonyolultságát, összetettségét.

Szerkesztőségen és közösségen belüli hatalmi kérdés is volt ez a Balogh-féle magatartás, de a két világháború között kiélezett magyar–zsidó ellentét jegyeit is bőségesen magán hordozta. Balogh hangsúlyosan és kitartóan kifogásolta Gáll „liberalizmusát”, „kozmpolitizmusát”, Nyugat-orientáltságát.⁷⁰ Széles körben nyíltan kommentálta, hogy „miközben a magyarság egyik vezetője, hiszen az első számú magyar ideológiai kiadvány főszerkesztője”, nem érez „elégé együtt a magyarsággal”, „nem képviseli a magyarokat”, mert „túlságosan kötődik a saját nemzetiségéhez, amit néha az írásai is tükröznek”, és a szerkesztőségben is igyekezett zsidókkal körülvenni magát. Márpedig „a zsidóknak be kellene illeszkedniük a magyar kisebbségi szellemiségbe, életbe és hagyományokba, és nem kellene a magyarság ügyeiben akadékoskodniuk és ellenkezniük”.⁷¹ Balogh Edgár több alkalommal tett burkolt vagy teljesen nyílt antiszemita megjegyzéseket, amelyekről a titkosszolgálat is tudott.

Gáll Ernőre ez a viszonyulás kétségtelen, hogy bénítóan hatott. Ő ugyanis tökéletesen asszimilálódott, magyarnak vallotta magát, magyarul gondolkozott, és magyarul érzett. Más kérdés, hogy igényelte az európai kitekintést, és igyekezett számon tartani a marxi gondolat korabeli újrafogalmazásával kapcsolatos reflexiókat – bárhol is fogalmazódtak meg azok.

Elvi ellentéteik dacára, a Securitate egyformán ellenséget látott bennük.

Következő számunkban folytatjuk.

JEGYZETEK

¹ DAAD = Deutscher Akademischer Austauschdienst (Német Felsőoktatási Csereszolgálat). A DAAD több évtizede közvetít különböző ösztöndíj-programjainak keretében diákokat, diplomásokat, doktoranduszokat, posztdoktorokat, kutatókat és oktatókat németországi felsőoktatási intézményekbe.

² Penescu Nicolae (1896–1982) román parasztpárti politikus, aki a Constantin Sănătescu-kormányban, 1944. november 4.–december 6. időszakban belügyminiszter volt. A Iuliu Maniu által vezetett Nemzeti Parasztpárt főtitkára volt. A parasztpárti vezetők perében, 1947 novemberében öt év szigorított börtönrre és teljes vagyonekobzásra ítélték. 1964-ben, Charles de Gaulle francia elnök személyes intervenciója nyomán helyezték szabadlábra, és távozhatott Franciaországba. Ezt követően folyamatosan beszámolt a nyugati világnak a romániai kommunista rendszer által foganatosított terrorról. Az emigrációban folytatott tevékenysége zavarta a Securitatét, ezért a Nicolae Pleșiță által vezetett Külföldi Hírszerzési Igazgatóság (Direcția de Informații Externe) párizsi lakására levélbombát küldött. Az 1981. február 3-én kézbesített csomagon a tartalmát illetően ennyi állt: „Nyikita Hruscsov emlékiratai”. Penescu súlyos sérüléseket szenvedett, amelyek következtében 1982-ben elhunyt.

³ Szatmári tudósítónktól: Letartóztatták Penescu volt manista belügyminiszter öccsét. *Igazság*, 1948. február 5., 3. (A mindössze hétsoros hír szövege a következő: „A szatmári rendőrség letartóztatta Penescu Cornel volt ezredest, volt vezérkari főnököt, aki húgával együtt hamis iratokkal bujkált a megyében. Penescu exezredes úr, aki egyébként öccse a manista kormány volt belügyminiszterének, álnéven sem tagadta meg valódi mivoltát. Továbbra is uszított demokráciánk ellen, és a legképtelenebb rémhírekkel igyekezett a lakosságot szédíteni. Penescut és húgát átkísérték az ügyészségre, ahol a vizsgálóbíró már ki is hallgatta őket.”)

⁴ Extras. Dos, nr. 11 – vol. 28., fila 271, 21.I.1958. (Kivonat. 11. sz. dosszié – 28. köt., 271. lap, 1958. I. 21.) In: Ministerul Afacerilor Interne. Dos. nr. 110053/2, vol. II. Arhiva operativă. Dosar: Material privind pe GÁLL ERNŐ Fond operativ. Fond A. Dosarul a fost microfilmata azi: 9 martie 1979 de U. M. 0916 Cluj, Semnătura: TOMA. CNSAS – 22 august 2008: Nr. I210370/2 (Belügyminisztérium. 110053. sz. dosszié, II. kötet. Operatív levéltár. Dosszié. Gáll Ernőt érintő anyag. Operatív alap. A. alap. A dossziét ma, 1979. március 9-én mikrofilmelte a 0916. sz. katonai egység, Kolozsvár. Aláírás: Toma. CNSAS – 2008. augusztus 22., I210370/2. sz.), 7. (A továbbiakban: Gál-2)

⁵ Constantinescu Miron (Kisinyov/Chişinău, 1917. december 13. – 1974. július 18., Bukarest) marxista filozófus, szociológus, történész, az RKP befolyásos politikusa, a Román Akadémia tagja.

⁶ Gáll Ernő: *Számvetés. Huszonkét év a Korunk szerkesztőségében*. Komp-Press–Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 1995, 32–33.

⁷ Legalábbis ez derül ki a Gáll Ernő megfigyeléséről készített Securitate-iratsomó tíz kötetének több ezer oldalnyi anyagából, amelyet a Securitate Levéltárát Vizsgáló Országos Bizottság (CNSAS) 2008. augusztus 22-én az egykori célszemély özvegyének kérésére adott ki. Itt mondok köszönetet Gáll Évának, aki a CNSAS-tól kapott iratokat rendelkezésemre bocsátotta. És itt kell megjegyez- nem, hogy a CNSAS által kiadott tízkötetnyi iratsomó összesen 3308 oldalnyi anyaga (1. dosszié: 330 o; 2. dosszié: 169 o; 3. dosszié: 205 o; 4. dosszié: 461 o; 5. dosszié: 207 o; 6. dosszié: 325 o; 7. dosszié: 258 o; 8. dosszié: 384 o; 9. dosszié: 567 o; 10. dosszié: 402 o.) rendkívüli mértékben hiányos. A dossziék látványosan magukon viselik annak jegyét, hogy kiadásuk előtt a dokumentumokat láthatatlan kezek gondosan átfésülték, az iratsomóból nagyon sok aktát – amelyek egyi- kére-másikára a kiadott dokumentumokban utalás történik – eltávolítottak, és az oldalakat átszámolták. Az 1970 tavaszán lezárt iratsomóból például 960 oldal- nyit adtak ki, holott a megfigyelés lezárási feljegyzésében 1236 oldalnyi levéltár- ba küldött anyag szerepelt.

⁸ Sursa (forrás): „SZEMPETERI”. Lt. maj. Mărgineanu Emil. 11. febr. 1957, orele 20,55 în Casa Nr. 2. Notă informativă („Szempéteri” ügynök. Mărgi- neanu Emil főhadnagy. 1957.02.11., 20,55 órakor a 2. sz. Házban. Tájékoztató feljegyzés „SZEMPETERI KAROLY” aláírással). In: Gáll-2, 5–6.

⁹ Ministerul Securităţii Statului. Direcţia III. Cerere de verificare la carto- tecă „C. P.” (Állambiztonsági Minisztérium. III. sz. Igazgatóság, Kartotékban történő ellenőrzési kérelem. „C. P.” = Személyi Kartoték) 1957. VI. 27; ill. Mi- nisterul Securităţii Statului. Direcţia III. Cerere de verificare la cartotecă (Állam- biztonsági Minisztérium. III. sz. Igazgatóság, Kartotékban történő ellenőrzési

kérelem.) 361. sz., 1957. VI. 27. In: Gáll-2, 2-2v-3-3v. („v” = a hivatkozott számú lap hátoldala)

¹⁰ Sursa (forrás): „EMIL ISAIA”. 11. X. 1957, orele 19. Lt. Sălișteanu Ioan. Notă informativă („Emil Isaia” ügynök. 1957.10.11., 19 órákor. Sălișteanu Ioan hadnagy. Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll-2, 4.

¹¹ Sursa (forrás): „SZEMPETERI”. Lt. maj. Jurca Iosif. 3. VIII. 1958. Strict Secret. Notă informativă („Szempéter” ügynök. Jurca Iosif főhadnagy. 1958.08.03. Szigorúan bizalmas. Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll-2, 8-9.

¹² Deutsch Andrei: *Declarație*, Cluj, la 19. febr. 1959 (Nyilatkozat, Kolozsvár, 1959. február 19.). In: Gáll-2, 10-11.

¹³ Dávid Gyula: Otthonunk a tudás – anyanyelven. Szabédi László emlékezete. *Hitel*, 22. évf., 11. sz., 2009. nov., 92.

¹⁴ 1956–1965 között romániai politikai perekben meghurcoltak és elítéltek, 133, http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf2163.pdf (letöltve: 2013. július 31.); Deutsch Endre a szabadulása után telepedett ki Izraelbe, majd onnan az Egyesült Államokba, ahol elhunyt.

¹⁵ Löwi István (jelen dokumentumban: Ștefan Löwi) az ötvenes évek végén és a hatvanas évek elején a Babeș, illetve a Babeș-Bolyai Tudományegyetem marxizmus-leninizmus tanszékének adjunktusa volt.

¹⁶ Sursa (forrás): „BĂLAN IOAN”. Cpt. Mărginean Emil. 4. X. 1961. Strict Secret. Notă informativă privitoare la poziția lui GALL ERNO, redactor șef al revistei Korunk, Cluj („Bălan Ioan” ügynök. Mărginean Emil százados. 1961.10.04. Szigorúan bizalmas. Tájékoztató feljegyzés Gáll Ernőnek, a kolozsvári Korunk főszerkesztőjének álláspontjáról). In: Gáll-2, 12.

¹⁷ Robotos Imre (Nyírmártonfalva, 1911. okt. 18. – 2001. ápr. 13., Budapest) újságíró, szerkesztő. 1947-től a *Romániai Magyar Szó* című napilap felelős szerkesztője, 1951-től főszerkesztője. Ugyanezt a tisztséget töltötte be utódlapjánál, az *Előrenél* is, 1956 decemberéig. Közben 1948–1953 között marxizmus-leninizmust tanított a Bolyai Tudományegyetemen. A magyar forradalom leverése után (1956 decemberében) eltávolították az *Előre* éléről, s átmeneti időre az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó bukaresti magyar szerkesztőségének főszerkesztője volt. 1958-ban visszatért Nagyváradra, ahol 1968-beli nyugdíjazásáig lakás-hivatali tisztviselő volt. 1986-ban áttelepült Magyarországra.

¹⁸ Gáll Ernőné Szilágyi Júliáról van szó, de az ügynök csak Gáll Ernő feleségként említette; Szilágyi Júlia (Kolozsvár, 1936. aug. 1.–) irodalomkritikus, esszéíró, egyetemi oktató. Kolozsváron érettségizett 1955-ben, s ugyanott szerzett magyar szakos tanári oklevelet a Bolyai Tudományegyetemen, 1959-ben. 1963–1967 között a *Dolgozó Nő* folyóirat művelődési rovatát vezeti, majd kétévi megszakítás

után 1969-től 1991-es nyugdíjazásáig a *Korunk* szerkesztőségének belső munkatársa volt. A rendszerváltás után a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar irodalomtörténeti tanszékének munkatársaként oktatta magyar irodalmárok több generációját.

¹⁹ Ministerul Afacerilor Interne. Direcția Regională Crișana. Secția II-a, Biroul I. Sursa „Văzduh”. Notă informativă (Belügyminisztérium. Körös Tartományi Igazgatóság. II. számú Osztály. I. számú Iroda. „Văzduh” forrás [vázduh = levegő]. Tájékoztató feljegyzés). Írógéppel készült lehallgatási összefoglaló. In: Gáll-2, 13–13v.

²⁰ Ministerul Afacerilor Interne. Direcția Regională Crișana. Secția II-a, Biroul I. Agentul „SZABO MARIA”. 8.08.1962 în casa „Salcâm”. Cpt. Aronescu C-tin. Notă informativă (Belügyminisztérium. Körös Tartományi Igazgatóság. II. számú Osztály. I. számú Iroda. „Szabó Mária” ügynök, 1962.08.08. „Salcâm”-ház. Aronescu Constantin százados. Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll-2, 14–14v.

²¹ Simon Magda (Szatmárnémeti, 1908. júl. 20. – 1968. márc. 7., Bukarest) író, publicista. A harmincas évek elejétől újságíró a *Brassói Lapoknál*, 1936-tól a *Nagyváradi Naplónál*. 1944 júniusában Auschwitzba deportálták. 1945-ben tért haza, a következő évben újrakezdte újságírói pályáját, előbb a nagyváradi *Fáklyánál*, majd a *Romániai Magyar Szó* nagyváradi tudósítójaként.

²² Ministerul Afacerilor Interne. Direcția Regională Crișana. Secția II-a, Biroul I. Agentul „SZABO MARIA”. 8.08.1962 în casa „Salcâm”. Cpt. Aronescu C-tin. Notă informativă (Belügyminisztérium. Körös Tartományi Igazgatóság. II. számú Osztály. I. számú Iroda. „Szabó Mária” ügynök, 1962.08.08. „Salcâm”-ház. Aronescu Constantin százados. Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll-2, 14–14v.

²³ Dánielisz Endre (Nagyszalonta, 1925. ápr. 6.–) irodalomtörténész, pedagógiai író. 1951-ben a Bolyai Tudományegyetemen szerzett pedagógia-lélektan szakos tanári diplomát. Középiskolai tanár Aradon, 1956-tól 1966-ig a nagyszalontai Arany János Emlékmúzeum igazgatója, majd ugyanott iskola-pszichológus, tanár.

²⁴ Balogh Edgár (Temesvár, 1906. szept. 7. – 1996. jún. 19., Kolozsvár) közíró, szerkesztő, egyetemi tanár. Részt vett az észak-erdélyi antifasiszta ellenállási mozgalomban. 1944. október 18-án kezdeményezésére jelent meg Kolozsvárt a *Világosság* című napilap, amelynek 1948-ig főszerkesztője. A Magyar Népi Szövetség (MNSZ) alelnöke (1946-ig), s mint a művelődési osztály vezetője vett részt a romániai magyarság új művelődési intézményeinek megszervezésében. Egyetemi tanár (1948), majd rektor (1949) a Bolyai Tudományegyetemen. 1949 őszén az MNSZ több más vezetőjével együtt a szocialista törvényesség megsértésével bebörtönözték, és csak 1956-ban rehabilitálták. A Babeş és Bolyai Egyetemek egye-

sítése után a magyar irodalomtörténeti tanszéken publicisztikát adott elő. 1957-től 1971-ig az újrainduló *Korunk* főszerkesztő-helyettese (felelős szerkesztője).

²⁵ Salamon László (Nagyvárad, 1891. júl. 10. – 1983. okt. 16., Kolozsvár) költő, író, esszéista, újságíró, szerkesztő. 1924-től 1940-ig a kolozsvári *Új Kelet* című napilap irodalmi szerkesztője volt. 1926-ban részt vett a Dienes László által alapított *Korunk* megszervezésében, amelynek néhány évig főmunkatársa volt. 1944-ben deportálták, a dachau koncentrációs táborból annak felszabadulása után, 1945-ben tért haza. Kolozsvárt előbb az *Erdély*, 1948-tól az *Igazság* szerkesztője. 1950-től nyugdíjazásáig (1952) az Állami Könyvkiadó kolozsvári szerkesztőségének vezetője volt.

²⁶ Horváth Imre (Margitta, 1906. nov. 4. – 1993. ápr. 11., Nagyvárad) költő, újságíró.

²⁷ Az eredetiben: „Să nu ai nici o grijă: se va face nivelarea cuvenită și atunci nu vom avea nici o plîngere.” Lásd: Sursa (forrás): „ACZEL”. Lt. maj. Oprea Florian. Fl. 18. sept. 1962. Strict Secret. Notă informativă („Aczel” ügynök. Oprea Florian főhadnagy. 1962.09.18. Szigorúan bizalmas. Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll-2, 15–17.

²⁸ Lázár József (Temesvár, 1908. okt. 25. – 1972. febr. 9., Kolozsvár) közíró, szerkesztő. Már 1938–1939-ben közölt a régi *Korunkban*, aztán a második világháború idején munkatáborba került, 1945–1948 között a temesvári *Szabad Szó* napilap, 1949–1952 között a *Világosság* főszerkesztője, 1952-ben a *Romániai Magyar Szó*, 1953–1957 között a *Dolgozó Nő*, majd 1957-től az újrainduló *Korunk* szerkesztője volt. 1972-ben nyugalmába vonult.

²⁹ Sursa (forrás): „CHINTOAN LUCIAN”. Lt. maj. Oprea Florian. Casa Panaitescu. 25. X. 1962. Notă informativă. Cluj, 24. X. 1962 („Chintean Lucian” ügynök. Oprea Florian főhadnagy. Panaitescu-ház. 1962.10.25. Tájékoztató feljegyzés. Keltezve Kolozsváron, 1962.10.24-én). In: Gáll-2, 21.

³⁰ Sursa (forrás): „CHINTOAN LUCIAN”. Lt. maj. Oprea Florian. Casa Panaitescu. 25. X. 1962. Notă informativă. Cluj, 25. X. 1962 („Chintean Lucian” ügynök. Oprea Florian főhadnagy. Panaitescu-ház. 1962.10.25. Tájékoztató feljegyzés. Keltezve Kolozsváron, 1962.10.25-én). In: Gáll-2, 20.

³¹ Gyárfás Endre (Nagyvárad, 1904. nov. 27. – 1974. nov. 28., Nagyvárad) nagy képességű újságíró és szerkesztő volt, akit színes írásai, novellái, vezércikkei és glosszái okán egyaránt kedveltek az olvasók, és aki avantgárd verseivel is kitért.

³² Orosz Irén (Arad, 1907. szept. 22. – Kolozsvár, 2001. ápr. 28.) író, szerkesztő. Illegálisbeli tevékenysége után, 1945-ben, Kolozsváron, az *Igazság* rovatvezető riportere, majd a *Dolgozó Nő* és az *Utunk* belső munkatársa volt. Ezt követően, 1967-es nyugdíjazásáig az *Utunk* főszerkesztő-helyettesi tisztségét töltötte be.

³³ Szilágyi András (Bálint, 1904. ápr. 25. – 1984. dec. 10., Budapest) orvos, elbeszélő, riporter. Írásait a *Korunk* közölte, Méliusz Józseffel és Korvin Sándorral a harmincas években a folyóirat legszűkebb köréhez tartozott. 1944-ben származása miatt deportálták, a dachau koncentrációs táborban szabadult fel. Hazatérve egy ideig folytatta orvosi praxisát, 1946–1948 között a *Világosság* riportere, 1948-tól nyugdíjazásáig az *Utunk* belső munkatársa volt.

³⁴ Mikó Ervin (Szamosborhid, 1919. aug. 28. – 1997. aug. 23., Kolozsvár) riporter, szerkesztő. A szatmári *Szamos* munkatársaként kezdte újságírói pályafutását (1938–1939), majd a kolozsvári *Igazság* szerkesztője (1945–1952). Később az Állami Könyvkiadónál dolgozott, 1953-tól nyugdíjazásáig az *Utunk* belső munkatársa, szerkesztőségi titkára volt.

³⁵ Marosi Péter (Marosvásárhely, 1920. jún. 15. – 1998. szept. 13., Kolozsvár) kritikus, szerkesztő, színházigazgató. A kolozsvári Református Teológián teológiát, a Ferenc József Tudományegyetemen filozófiát hallgatott (1944), majd segédlelkész lett Désen (1944). Hadifogságból visszatérve az *Utunk* belső munkatársa Gaál Gábor mellett (1948–1949), aztán a Kolozsvári Állami Magyar Színház igazgatója (1949–1952). Közben magyar nyelv és irodalom szakos diplomát szerzett a Bolyai Tudományegyetemen. Az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó kolozsvári szerkesztője (1952–1957), majd újra az *Utunk* belső munkatársa 1989-ig, a kritikai rovat vezetője.

³⁶ Csehi Gyula (Szatmár, 1910. nov. 26. – 1976. jún. 21., Kolozsvár) irodalom-esztéta, kritikus. Egyetemi tanulmányait Párizsban, Bécsben és Kolozsváron végezte. Már az 1930-as években a *Korunk* munkatársa volt. 1943–1944-ben munkaszolgálatra hívták be, deportált családjá pedig a náciizmus áldozatává vált. Még Párizsban belépett a francia Kommunista Diákszövetségbe. Már a II. világháború előtt illegális pártmunkát végzett, mint politikai fogoly a börtönt is megjárta. 1945–1947-ben a nagyváradi és a szatmári megyei pártbizottság aktivistája, román és magyar nyelvű pártlapok szerkesztője. 1947-től 1952-ig Kolozsvárt a Bolyai Tudományegyetemen adott elő filozófiát, ugyanott tanulmányi igazgató, 1952–1954-ben a nagyenyedi kollégiumban tanított orosz nyelvet, majd ismét a Bolyai, illetve az egyetemek egyesítése után a Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar irodalomtudományi tanszékén az esztétika és irodalomelmélet professzora volt.

³⁷ Deheleanu Margareta – az 1950-es években a kolozsvári Babeş Tudományegyetemen a Marxizmus alapjai tanszékvezető tanára volt.

³⁸ Kohn Hillel (Kolozsvár, 1891. jún. 26. – 1972. febr. 15., Bukarest) közgazdasági író, szociológus, közíró. Az illegális Kommunista Romániai Pártja erdélyi és bánáti tartományi titkárságának tagja (1936–1940), a bécsi döntés után a

Kommunisták Magyarországi Pártja észak-erdélyi tartományi titkárságának titkára. Az ún. szamosfalvi kommunista perben életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték (1942). A börtönökben, majd a dachau és a buchenwaldi koncentrációs táborokban az ellenállási mozgalom szervezője volt. Kiszabadulva, a Romániai Demokratikus Zsidó Népközösség elnöke és az *Egység* című kolozsvári zsidó hetilap munkatársa. 1946-tól a politikai gazdaságtan tanára volt a Bolyai Tudományegyetem jog- és közgazdasági karán.

³⁹ Nagy István (Kolozsvár, 1904. febr. 22. – 1977. ápr. 24., Kolozsvár) elbeszélő és drámaíró, publicista. Első novelláját Gaál Gábor, mint a valóságirodalom erdélyi jelentkezését mutatta be a *Korunkban* (1932). 1940 után a *Magyar Csillag*, a *Kelet Népe* (1941–1942), a *Népszava* és a *Szabad Szó* (1942–1943) munkatársa volt. A szovjet frontátvonulás után a *Világosság* (1944–1945), majd a Kommunista Párt által kiadott *Erdélyi Szikra*, illetve *Igazság* (1945–1947) szerkesztője, az *Utunk* igazgatója (1956–1957). Nemzetgyűlési képviselő, a Bolyai Tudományegyetem tanára és rektora (1948–1952), akadémikus és a Romániai Írók Szövetségének vezetőségi tagja.

⁴⁰ Sursa (forrás): „ACZEL”. Lt. maj. Oprea Fl. 30.XI.1962. Strict Secret. Notă informativă. Cluj, 29 nov. 1962 („Aczel” ügynök. Oprea Florian főhadnagy. 1962.11.30. Szigorúan bizalmas. Tájékoztató feljegyzés. Keltezve Kolozsváron, 1962.11.29-én). In: Gáll-2, 18–19.

⁴¹ Jordáky Lajos (Kolozsvár, 1913. szept. 6. – 1974. nov. 29. Kolozsvár) szociológus, kritikus, tanulmányíró. 1944–1945-ben a Szakszervezetek Tanácsának főtitékára, 1945-től a Bolyai Tudományegyetem közgazdasági karának professzora, majd a Kolozsvári Állami Magyar Színház irodalmi titkára. 1952-ben koholt vádak alapján letartóztatták, koncepciós perben elítélték, és csak 1955-ben rehabilitálták. Az egyetemen folytatta előadásait, 1957 áprilisától azonban újabb több hónapos vizsgálat folyt ellene, amely újabb rehabilitálásával ért véget. 1957-től az Román Akadémia kolozsvári fiókja Történeti Intézetének kutatója volt.

⁴² Pascu Ștefan (Apahida, 1914. máj. 14. – 1998. nov. 2., Kolozsvár) történész, a Román Akadémia tagja, az RKP KB póttagja.

⁴³ Chereșteșiu Victor (Dés, 1895. szept. 5. – 1971) történész, a Román Történettudományi Társaság és a kolozsvári Történettudományi Intézet tagja.

⁴⁴ Sursa (forrás): „VALENTIN”. Maior Chifor Cornel. 2 apr. 1963. Notă informativă. Cluj, 2 aprilie 1963 („Valentin” ügynök. Chifor Cornel őrnagy. 1963.04.02. Tájékoztató feljegyzés. Keltezve Kolozsváron, 1963.04.02-án). In: Gáll-2, 27–28.

⁴⁵ Loew (Löw), Hans (Kolozsvár, 1919. jún. 14.–) szabadúszó művészet-történész. A vészkorszak idején munkaszolgálatot teljesített. Az 1950-es évektől

kezdődően, az 1970-es évek közepéig, számos műkritikát írt erdélyi művészekről. 1966-tól az Országos Képzőművészek Szövetsége kolozsvári fiókjának tagja volt, 1975-ben kitelepült Svájcba. (Életrajzi adataiért Murádin Jenőnek ezúton fejezem ki köszönetemet.)

⁴⁶ Sursa (forrás): „I. Dragomir”. Lt. col. Olimpiu A. 21 aprilie 1963. „Casa Magheru”. Notă-extras. („I. Dragomir” ügynök. Olimpiu A. alezredes. 1963.04.21. „Magheru-ház”. Feljegyzés-kivonat.). In: Gáll-2, 26.

⁴⁷ Surányi Erzsébet 1940 és 1944 között kapcsolatban állt Jakab Sándor kommunista vezetővel, majd annak 1952-es lebuktatása után, pártvonalon, maga is kegyvesztetté vált. Azt követően, hogy Jakab meghívására a háború után Budapestről Kolozsvárra költözött, házasságot kötött Constantin Negulescuval, a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár igazgatójával. 1950-től 1955-ig a Kolozsvári Bábszínház igazgatója volt. 1955-ben, az általa – pártjavaslatra – bábszínházi adminisztratív munkakörbe felvett munkatársak sikkasztottak, és börtönbe kerültek. Ez Surányi Erzsébetnek párttagságába és állásába került. Miután Negulescutól elvált, illuztrátorként dolgozott, és nehéz anyagi helyzetbe került. Anyagi támogatásához, másokkal együtt, Gáll Ernő is hozzájárult. Lásd: Balló Áron: 50 éves a kolozsvári bábszínház. Igazi csapat volt. Interjú Kovács Ildikó rendezővel. *Szabadság* [Kolozsvár], XII. évf., 59. sz., 2000. márc. 11., 6.

⁴⁸ Jakab Sándor (Iacob Alexandru; 1913–1997, Stockholm) kolozsvári magyar zsidó származású illegalista kommunista politikus. Luka László helyettese volt a bukaresti Pénzügyminisztériumban, ahonnan 1952-ben „jobboldali elhajlásért” eltávolították, majd bebörtönözték. 1964-ben szabadult, általános amnesztiával. 1968-ban rehabilitálták, azt követően közgazdászként dolgozott. Az 1980-as években Svédországba emigrált. Stockholmban hunyt el, 1997-ben.

⁴⁹ Sursa (forrás): „ACZEL”. Lt. maj. Oprea Florian. Casa Ziaristul. 3.VI.1963. Notă informativă. Cluj, 27 mai 1963 („Aczél” ügynök. Oprea Florian főhadnagy. Újságíró-ház. 1963.06.03. Tájékoztató feljegyzés. Keltezve Kolozsváron, 1963.05.27-én). In: Gáll-2, 25.

⁵⁰ Bodor Pál (Budapest, 1930. júl. 28.–) szerkesztő, költő, közíró, műfordító. Előbb a *Romániai Magyar Szó*, majd az *Igazság* munkatársa (1948–1951), 1951 novemberétől az *Utunk* rovatvezetője, majd 1967 februárjáig szerkesztőségi főtítkára. 1967-től 1970-ig az Irodalmi Könyvkiadó nemzetiségi részlegét, majd a Kriterion Könyvkiadó magyar szerkesztőségét vezette. 1970-től 1979-ig a Román Rádió és Televízió nemzetiségi műsorainak főszerkesztője, aztán az *Előre* főmunkatársa volt. 1983-ban Budapestre költözött, ahol 1984-től a *Magyar Nemzet*, 1991-től a *Népszabadság* munkatársa lett.

⁵¹ Bálint Tibor (Kolozsvár, 1932. jún. 12. – 2002. jan. 28., Kolozsvár) író, műfordító, szerkesztő. A gimnázium elvégzése után, 1953-tól 1955-ig az *Igazság* szerkesztőségének tagja, 1955-től 1959-ig a *Falvak Dolgozó Népe* és az *Iffjúmunkás* belső munkatársa, 1967-től pedig a *Napsugár* szerkesztője. A rendszerváltás után publicisztikáit, karcolatait, tárcáit a *Szabadság* közölte. Sajátos nyelvi erejű karcolatai, novellái és regényei az erdélyi magyar irodalom kiemelkedő alkotójává avatták. *Zokogó majom* című regénye (1969) mindmáig a romániai magyar próza-irodalom kiemelkedő teljesítménye és egyik legnagyobb könyvsikere.

⁵² Becsky Andor [családi nevén: Becski] (Sárközújlak, 1898. febr. 28. – 1978. okt. 31., Budapest) szerkesztő, költő, író. Az illegális kommunista mozgalomban vállalt szerepe során el kellett hagynia az országot, s külföldről Babos Antal, majd Pap Gábor néven lett a *Független Újság* és a *Korunk* munkatársa. Bécsi, berlini és párizsi emigrációs évek után Budapesten telepedett le, s a *Korunk* budapesti szerkesztője lett. Irodalomkritikai írásaiban a népi írók balszárnyát támogatta, antifasiszta szellemben. A II. világháború után hosszú ideig tisztviselő, 1957-től a Színháztudományi Intézet munkatársa.

⁵³ Sursa (forrás): „IOACHIM UDRISTE”. Cpt. Sălăjan Iulian. 31 aug. 1963. Strict Secret. Notă informativă. („Ioachim Udriște” ügynök. Sălăjan Iulian százados. 1963.08.31. Szigorúan bizalmas. Tájékoztató feljegyzés). In: Gáll-2, 22.

⁵⁴ Duca Aurel 1957–1960 között Kolozsvár polgármestere; előbb a kolozsvári városi pártbizottság, majd 1972-ig a Kolozs tartományi pártbizottság első titkára, a párt Központi Bizottságának tagja (1960–1974), a Politikai Végrehajtó Bizottság póttagja (1969–1974), varsói nagykövet (1973–1978), a Szocialista Nevelési és Művelődési Tanács alelnöke (1978–1982), a központi revíziós bizottság tagja (1974–1989).

⁵⁵ Pleșiță Nicolae (Curtea de Argeș, 1929. ápr. 16. – 2009. szept. 28., Bukarest) a Securitate egyik leghírhedtebb tisztje, aki 1961. dec. 30. és 1967. ápr. 19. között, őrnagyi, alezredesi, majd ezredesi rangban a Kolozs Tartományi Securitate Igazgatóságot vezette, később pedig, tábornokként, 1980–1984 között, a Külföldi Hírszerzési Igazgatóságot (Direcția de Informații Externe – DIE) irányította. Ő szervezte meg a Szabad Európa Rádió müncheni irodaháza elleni 1981-es bombamerényletet, amelyet a Sakál néven ismert Ilich Ramírez Sánchez (alias Carlos) terrorista hajtott végre. Soha nem ítélték el Romániában cselekedeteiért.

⁵⁶ Vaida Vasile (1909–1987) illegalista kommunista politikus (1935), rendkívül befolyásos helyi pártvezető.

⁵⁷ Ministerul Afacerilor Interne. Direcția Regională Cluj. Nr. 3/... din 20 sept. 1963. Strict Secret. S. C. 45. Către Comitetul Orășenesc P. M. R. – Personal tov. Prim-secretar Duca Aurel (Belügyminisztérium. Kolozs Tartományi Igazga-

tóság. Ikt. sz. 3/.../1963.09.20. Szigorúan bizalmas. S. C. 45. A városi RMP Bizottságnak – Személyesen Duca Aurel első titkár elvt.-nak). In: Gáll-2, 61.

⁵⁸ Sursa (forrás): „SZEMPETERI”. Lt. maj. Oprea Florian 3 oct. 1963. Notă informativă. Cluj, 3.X.1963 („Szempéteri” ügynök. Oprea Florian főhadnagy. 1963.10.03. Tájékoztató feljegyzés. Keltezve Kolozsváron, 1963.10.03-án). In: Gáll-2, 23–24.

⁵⁹ Александр Исаевич Солженицын: Один день Ивана Денисовича. Новый мир, 1962/11. (Alekszandr Iszajevics Szolzsenyicin: Iván Gyenyiszovics egy napja. *Novij Mir* [Moszkva], 1962, 11. sz.)

⁶⁰ Alekszandr Iszajevics Szolzsenyicin (Kiszlovodszk, 1918. dec. 11. – 2008. aug. 3., Moszkva) kozák származású Nobel-díjas orosz író.

⁶¹ Strict Secret. Post fix „Balogh Edgár”. 4.VII.1963. Serviciul III. Redat de DM. Din limba maghiară (Szigorúan bizalmas. „Balogh Edgár” fix állomás. 1963.07.04. III. Osztály. Lejegyezte magyar nyelvből D[avid] M[agdalena]). In: Ministerul Afacerilor Interne. Dos. nr. 110053, vol. III. Arhiva operativă. Dosar: Materiale T. O. Fond operativ. Fond A. CNSAS – 22 august 2008: Nr. I210370/3 (Belügyminisztérium. 110053. sz. dosszié, III. kötet. Operatív levéltár. Dosszié. T. O. anyagok. Operatív alap. A. alap. CNSAS – 2008. augusztus 22., I210370/3. sz.), 1–6. (A továbbiakban: Gáll-3)

⁶² Méliusz József (Temesvár, 1909. jan. 12. – 1995. dec. 5., Bukarest) író, publicista, költő, műfordító. Első írásai 1930-ban jelentek meg, a *Korunk*ban, amelynek később a szerkesztője is lett. Szerkesztője volt a *Brassói Lapok*nak, a II. világháború után dolgozott a *Képes Újság* szerkesztőségében (1945); egyike volt az *Utunk* című kolozsvári hetilap megalapítóinak (1946). A romániai Magyar Írószövetség főtítkára 1945–1948 között, majd a Kolozsvári Állami Magyar Színház főrendezője, később igazgatója lett. Koholt vádak alapján letartóztatták, börtönbe zárták, és csak az 1950-es évek végén rehabilitálták. 1968-ban a Romániai Írók Szövetségének alelnöke lett.

⁶³ Strict Secret. Post fix Balogh E. 6.VII.1963. Serviciul III. Redat de I. N. din limba maghiară (Szigorúan bizalmas. Balogh E. fix állomás. 1963.07.06. III. sz. Osztály. Lejegyezte magyar nyelvből: I. N.). In: Gáll-3, 7–7v–8.

⁶⁴ Mikó Imre (Bánffyhyunad, 1911. márc. 27. – 1977. márc. 21., Kolozsvár) jog- és államtudományi szakíró, műfordító, író. A királyi diktatúra alatt a Magyar Népközösség bukaresti jogvédő irodájának főtítkára (1939–1940), a bécsi döntés után az Erdélyi Párt vezetőségi tagja és behívott országgyűlési képviselője volt. Fiatalon tagja volt Antal Márk marxista szemináriumának, álneven Gaál Gábor *Korunk*jának munkatársa, nyílt levélváltásban az illegalista Józsa Bélával állást foglalt a munkásság mellett (1943), és csatlakozott az antifasiszta ellen-

álláshoz (1944). A Kolozsvárról 1944 őszén elhurcolt magyar polgári személyek között került szovjet fogságba, ahol megtanulta az orosz nyelvet, s 1948-ban hazatérve egykori iskolájának orosz nyelvtanára lett. A tanügyből az 1956-os magyar forradalom leverését követő erőszakhullám idején távolították el. Állásától megfosztva évekig a megyei könyvterjesztő vállalatnál rakodó, majd üzleti alkalmazott. Az 1960-as években közírói tevékenységét újakezdte. 1970 és 1976 között nyugdíjba vonulásáig a Kriterion Könyvkiadó lektora volt.

⁶⁵ GALL ERNŐ. Telefon 1468. Strict Secret. 03.10.1963. Serviciul III. Redat de M. V. din l. magh. (Gáll Ernő. Telefon 1468. Szigorúan bizalmas. 1963.10.03. III. Osztály. Lejegyezte magyar nyelvből: M. V.). In: Gáll-3, 9.

⁶⁶ GALL ERNŐ. Telefon 39-77. Ora 9,33. Strict Secret. 2-XI-63. Cabinet. Redat de M. M. din lb. maghiară (Gáll Ernő. Telefon 39-77. 9,33 óra. Szigorúan bizalmas. 1963.11.02. Kabinet. Lejegyezte magyar nyelvből: M. M.). In: Gáll-3, 65; GALL ERNŐ. Telefon 39-77. Ora 13,06. Strict Secret. 2-XI-63. Cabinet. Redat de B. I. din lb. maghiară (Gáll Ernő. Telefon 39-77. 13,06 óra. Szigorúan bizalmas. 1963.11.02. Kabinet [= lehallgatás-rögzítő és -feldolgozó helyiség]. Lejegyezte magyar nyelvből: B. I.). In: Gáll-3, 64.

⁶⁷ „GUSTI”. Telefon nr. 3977. Ora 11,35. Strict Secret. 23.11.963. Cabinet. Redat de M. V. din lb. română („Gusti”. Telefon 3977. 11,35 óra. Szigorúan bizalmas. 1963.11.23. Kabinet. Lejegyezte román nyelvből M. V.). In: Gáll-3, 63; „GUSTI”. Telefon nr. 3977. Ora 18,37. Strict Secret. 23.11.963. Cabinet. Redat de M. V. din lb. magh. („Gusti”. Telefon 3977. 18,37 óra. Szigorúan bizalmas. 1963.11.23. Kabinet. Lejegyezte magyar nyelvből M. V.). In: Gáll-3, 62.

⁶⁸ Strict secret. 01.04.1964. Cabinet. Redat de I. I. din limba română (Szigorúan bizalmas. 1964.04.01. Kabinet. Lejegyezte I. I., román nyelvből). In: Gáll-3, 10-18.; Strict secret. 07.04.1964. Cabinet. Redat: I. I. din l. română (Szigorúan bizalmas. 1964.04.07. Kabinet. Lejegyezte I. I., román nyelvből). In: Gáll-3, 19-60.

⁶⁹ Gáll Ernő: *Levelek 1949-2000*. Sajtó alá rendezte Gáll Éva és Dávid Gyula. Válogatta Horváth Andor. A bevezető tanulmányt írta Salat Levente. Korunk, Kolozsvár – Napvilág Kiadó, Budapest, 2009, 75-84.

⁷⁰ Uo., 76.

⁷¹ Notă extras cu privire la GALL ERNŐ. Sursa T. O. „KAROLY”. 04.09.1972. (Feljegyzés-kivonat Gáll Ernőről. „Károly” operatív technikai [lehallgatási] forrás. 1972.09.04.). In: Gáll-3, 286-286v.